

Перспективи використання можливостей судово-лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх осіб

Наталія Завадська

кандидат філологічних наук, судовий експерт, Житомирський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Житомир, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0772-6942>, e-mail: zavadska1313@gmail.com

Актуалізовано можливості використання результатів судово-лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи мовлення у контексті ст. 156 і 156-1 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: статеві злочини; дії сексуального характеру; мовленнєве повідомлення; сексуальна конотація; сексуальний підтекст.

Використання результатів судово-лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи продуктів усно- та писемномовленнєвої діяльності як джерела доказів у кримінальних справах про так звані статеві злочини має значний потенціал. Зокрема, спеціальні знання судового експерта-лінгвіста стануть у пригоді під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 156 «Розбещення неповнолітніх» і 156-1 «Домагання дитини для сексуальних цілей» Кримінального кодексу України (далі — *КК України*) [1]. У контексті зазначених статей насамперед актуальним є семантико-текстуальне дослідження аспекту інтелектуального розбещення, вираженого в адресованих неповнолітній особі мовленнєвих повідомленнях, та встановлення наявності в мовленні лінгвістичних ознак висловленої неповнолітній особі пропозиції зустрічі з метою вчинення щодо неї будь-яких дій сексуального характеру або розпусних дій. Варто зауважити, що призначення

судово-лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи такого мовленнєвого матеріалу має сенс лише з урахуванням законодавчо закріплених обмежень віку адресата повідомлення: відповідно до диспозицій ст. 156 і 156-1 КК України, мовленнєві дії потенційного правопорушника мають бути спрямовані на особу, яка не досягла 16-річного віку.

Вагомим чинником забезпечення успішності застосування результатів судово-лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи є коректне формулювання замовником поставлених на вирішення експертів завдань. Доволі часто замовники судово-лінгвістичної експертизи формують запитання, використовуючи винятково юридичну термінологію з диспозиції статей КК України. Питання на кшталт «*Чи містяться у наданих на експертизу об'єктах висловлювання, що містять ознаки розбещення неповнолітньої особи?*» і «*Чи містять записи щоденника відомості*

про події, пов'язані із сексуальним насильством?» унеможливають виконання експертного завдання, оскільки передбачають здійснення судовим експертом-лінгвістом правової оцінки дій, що виходить за межі його компетенції. Виходом із окресленої термінологічної пастки є уникання ініціаторами проведення судової експертизи таких понять шляхом уживання у поставлених експертів запитаннях термінологічної конструкції *«дії сексуального характеру»*. Хоча й така терміносполука є неоднозначною, оскільки спричиняє певні труднощі зі встановлення релевантного змістового наповнення юридичного поняття з лінгвістичної точки зору. Водночас витлумачення вміщеної у запитанні термінологічної конструкції вкрай необхідне експерту-лінгвісту для чіткого розуміння вектора спрямування дослідницької уваги під час аналізу мовних об'єктів саме крізь призму статей КК України з одночасним запобіганням цьому ризику виходу за межі компетенції.

Юридично-лінгвістична колізія тлумачення подібних термінів актуалізує питання можливості / неможливості (дозволеності) використання експертом-лінгвістом поняття *«дії сексуального характеру»* і надання висновку про наявність у досліджуваному тексті лінгвістичних ознак мовленнєвого факту здійснення адресантом повідомлення дій сексуального характеру. Адже кваліфікація наявних у досліджуваних висловлюваннях мовця дій як таких, що мають сексуальний характер, може передбачати їх правову оцінку й вирішення питань істинності,

що виходить за межі компетенції судового експерта. Відповідно до п. 190 Пояснювальної записки до Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, терміносполука *«сексуального характеру»* означає акт, який має сексуальну конотацію, водночас вона не поширюється на акти, яким бракує такої конотації або відтінку [2]. Зважаючи на зазначене та загальнословникові дефініції, у семантико-текстуальному дослідженні мовлення поняття *«здійснення дій сексуального характеру»* слід розуміти як здійснення дій, зокрема мовленнєвих, що мають сексуальну конотацію або сексуальний підтекст, тобто пов'язаних зі статевими зносинами (статевим актом), фізичною близькістю (тілесним контактом), статевим потягом, сексуальним бажанням і збудженням та задоволенням статевої пристрасі.

Провідними аспектами здійснення судово-лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи усно- та писемномовленнєвих повідомлень, адресованих мовцем особі, яка не досягла 16-річного віку, у контексті вже згадуваних статей є:

- 1) аналіз об'єктивного змісту тексту крізь призму зосередження уваги на лексичних конструкціях із сексуальною конотацією (еротичній лексиці, сексуалізмах, евфемізмах на позначення геніталій і статевих відносин тощо) та/або сексуальним підтекстом як виявом мовленнєвої стратегії маскуванню комунікативного наміру мовця;

- 2) установлення форми висловлювань, зокрема спонукання мовцем адресата повідомлення до дій, зміст яких виражено лексичними конструкціями із сексуальною конотацією або сексуальним підтекстом (наприклад, аналіз висловлювань, виражених у формі пропозиції, прохання, вимоги, схиляння до відповідних дій, зокрема у сполученні з погрозами чи використанням прийомів мовної маніпуляції).

З'ясування ситуативного контексту мовленнєвої взаємодії між співрозмовниками (зокрема, під час інтернет-комунікації) та об'єктивного змісту досліджуваних розмов дає змогу встановити імпліцитно виражений комунікативний намір адресанта мовлення, що полягає у спонуканні адресата (особи, яка не досягла 16-річного віку) до здійснення дій, що мають сексуальну конотацію / підтекст, та/або у скеровуванні міжособистісної комунікації співрозмовників у потрібному мовцеві руслі з перспективою подальшої реалізації стратегії встановлення довірливих взаємин і поступового схиляння адресата мовлення до цих дій. Спонукування мовцем адресата повідомлення до дій сексуального характеру може бути експліковане висловлюваннями, вираженими у формі пропозиції, прохання, вимоги тощо за допомогою спеціалізованих морфологічних і синтаксичних мовних засобів. У такому разі факт наявності спонукання та зміст спонукуваних дій легко встановлюється з лексичного значення

вжитих комунікантом лексем. Проте часто в таких повідомленнях мовець використовує непряму, завуальовану форму вираження спонукальної семантики, наприклад, за допомогою вживання питальних і стверджувальних конструкцій із сексуальною конотацією (наприклад, *«Палаю, хочу тебе, а ти хочеш мене?»*), а також натяків, які адресат повідомлення здатен правильно декодувати, маючи загальну пресупозицію — фонові знання про ситуацію спілкування зі співрозмовником, тематику й підтекст розмов загалом.

Стратегія поетапного схиляння ініціатором комунікації адресата повідомлення (особи, яка не досягла 16-річного віку) до здійснення дій із сексуальною конотацією може бути виражена у таких мовленнєвих діях адресанта:

- конструювання мовцем сексуального підтексту комунікації зі співрозмовником (надсилання та коментування контенту із сексуальним підтекстом; ініціювання розмов на сексуальні теми; уживання лексем і мовленнєвих конструкцій-евфемізмів на позначення статевих органів, фізичної близькості, сексуального бажання та збудження тощо);
- вербалізація мовцем стану сексуального збудження чи бажань як реакції на висловлювання адресата або його фото чи відеозображення, а також дій із сексуальним підтекстом, які він планує або бажає здійснити щодо адресата: *«Ч.: Ти*

хочеш мене? В мене встав до тебе. Хочу тебе всю... Вже! Голову зносить», «Ч.: Ммм. Хочу з тобою днів-днів», «Ч.: Хочеш його? Бо я хочу твою», «Ч.: Цюмкаю тебе всюди! Навіть там! То прикольно там. Хочеш спробувати?», «Ч.: Я б взяв тебе за попу так. Ммм. За твої багами. За передок. Як я хочу тебе обняти сильно. Потертися»;

- демонстрування мовцем готовності надіслати зображення оголених інтимних частин власного тіла та схиляння адресата до відповідної реакції шляхом прохання чи пропозиції надіслати у відповідь власну світлину відповідного змісту: «Ч.: Буде коханнячко по телефону? Я можу показати його. Покажи і ти своє золото», «Ч.: Покажи. То, що і я. Хай я покайфую»;
- спонукання мовцем адресата висловити власні фантазії із сексуальним підтекстом щодо адресанта мовлення як об'єкта сексуального бажання адресата та/або надіслати світлину як ілюстрацію або свідчення такого бажання: «Ч.: Що б ти зробила з моїм тілом? Скажи. Вже», «Ч.: Покажи її. Хочу побачити, як ти мене хочеш»;
- акцентування мовцем уваги на сексуальності адресата, виражене стверджувальними конструкціями із семантикою оцінювання та використанням експресивних вигуків на позна-

чення задоволення й насолоди від споглядання зображення адресата: «Ч.: Але твоє тіло сексуальне. Попа, ммм, груди, ммм»;

- спонукання мовцем адресата вийти за межі інтимного віртуального спілкування — зустрітися та здійснити певні дії сексуального характеру: «Ч.: Ходи до мене, Сонечко моє. Коли я буду сам. Потремось...» тощо.

Отже, відсутність публікацій про алгоритм здійснення судово-лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи мовленнєвих матеріалів у контексті ст. 156 і 156-1 КК України, зокрема про аналіз форм вираження у мовленні схиляння мовцем адресата повідомлення до дій сексуального характеру (дій, зміст яких виражено лексичними конструкціями із сексуальною конотацією та/або підтекстом), а також виникнення в експертів-лінгвістів певних труднощів уже на етапі трактування використаної у поставлених запитаннях юридичної термінології, актуалізує нагальну потребу у відповідних дослідженнях і матеріалах.

Перелік джерел посилання

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.11.2025).
2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Договір CETS No. 210 та пояснювальна доповідь. Стамбул (Туреччина), 11.V.2011. 196 с. URL: <https://rm.coe.int/1680093d9e> (дата звернення: 10.11.2025).